

Antropologia mediów

Wykład VI

Krzysztof Gajewski
Instytut Komunikacji Specjalistycznej i Interkulturowej
Uniwersytet Warszawski

Warszawa, 27 listopada 2021

Rozwój języka filmu

André Bazin

Czytanie filmu

Rozwój języka filmu

- koncepcja amerykańska: blisko (zbliżenie, *close up*)
- koncepcja rosyjska: duże (wielki plan, *крупный план*)

- montaż dramaturgiczny — rozbija scenę na niespotykaną dotąd ilość ujęć („Narodziny narodu”, 1915, scena przybycia Lincolna do teatru)
- montaż równoległy — akcja synchroniczna, „bogaci i biedni” („Enoch Arden” 1911, „Nietolerancja”, 1916, scena egzekucji)
- retrospekcja

Rasizm

"(...) w swoich odpychających filmach (są i takie) Griffith występuje jako jawny apologeta rasizmu, wznoszący celuloidowy pomnik ku czci Ku-Klux-Klanu za jego walkę przeciw Murzynom"¹

¹Siergiej Eisenstein, Wybór pism, przeł. Leo Hochberg i inni, Warszawa 1959, s. 77.

- Kuleszow: środkiem wyrazu jest zmiana kadrów
- efekt Kuleszowa: zabarwienie się znaczeniowe kadru (twarz Możuchina)

- „Kino-Oko”, 1924
- „Człowiek z kamerą”, 1929
- montaż skojarzeniowy — dzieło filmowe powstaje dopiero w procesie montażu
- kino-oko — „Ja — kinooko — stwarzam człowieka doskonalszego, niż stworzony Adam... Biorę u jednego ręce..., u drugiego — nogi..., u trzeciego — głowę... i montażem stwarzam nowego, doskonałego człowieka”

Montaż atrakcji

zamiast statycznego „odbicia” jakiegoś zjawiska, narzuconego przez temat wydarzenia i możliwości jego rozwiązania jedynie poprzez logicznie sprzęgnięte z tym wydarzeniem „oddziaływanie”, wyłania się nowa metoda – swobodny montaż dowolnie wybranych, samodzielnych (niezwiązanych z daną kompozycją i tematyką scen) „oddziaływań” (atrakcji), lecz dokładnie naceLOWANYCH na wywołanie określonego efektu końcowego tematycznego

- trop montażowy: "nie tylko jako środek do tworzenia efektów, lecz przede wszystkim jako instrument wypowiedzi, ekspozycji myśli za pomocą specyficznego języka filmowego"
- montaż pionowy (skojarzeniowy) — nie na usługach akcji (jak montaż równoległy), ale tworzenia pojęć przez zestawienie, skojarzenie, porównanie i metaforę (Październik, 1927: harfy i bałałajki w scenie przemówień mienszewików)
- montaż skojarzeniowy: w zderzeniu kadrów kształtuje się nowy element jakościowy, nowy obraz, nowe pojęcie
- monolog wewnętrzny, strumień świadomości (Joyce)

André Bazin

kino nieme 1920-1940 — dwa nurty:

- wiara w obraz — film dodaje coś do rzeczywistości (plastyka obrazu i montaż)
- wiara w rzeczywistość — film odkrywa rzeczywistość;
kontynuacja: kino dźwiękowe

Wiara w obraz (film dodaje coś do rzeczywistości)

- montaż równoległy (Griffith) — "uzmysłowienie widzowi jednoczesności dwóch akcji oddalonych od siebie w przestrzeni - dzięki przeplataniu ze sobą ujęć raz z jednego, raz z drugiego wątku"
- montaż przyspieszony (Abel Gance, Koło udręki) — "iluzja przyspieszenia ruchu lokomotywy poprzez mnożenie coraz krótszych ujęć"
- montaż atrakcji (Eisenstein, Kuleszow) — "wzmocnienie znaczenia jednego obrazu przez umieszczenie go w sąsiedztwie innego obrazu"

Wiara w rzeczywistość (film odkrywa rzeczywistość)

- dokument, dokufikcja (Robert Flaherty)
- ekspresjonizm, plenery (F. W. Murnau)
- długie ujęcia (Erich von Stroheim, neorealizm włoski)

gatunki filmowe w Hollywood w latach 1930-1940

- komedia (Mr. Smith jedzie do Waszyngtonu)
- burleska (Bracia Marx)
- film taneczny i music-hallowy (Fred Astaire i Ginger Rogers, Ziegfeld Follies)
- film kryminalny i gangsterski (Człowiek z blizną, Jestem zbiegiem, Potępieniec)
- dramat psychologiczny i obyczajowy (Boczna ulica, Jezebel)
- film fantastyczny i film "okropności" (Dr. Jeckyll and Mr. Hyde, Niewidzialny człowiek, Frankenstein)
- western (Dylizans)

kino europejskie 1930-1940

- kino francuskie: czarny realizm, realizm poetycki (Marcel Carné, Jean Renoir, Jacques Feyder, Julien Duvivier)
- kino niemieckie: ekspresjonizm (Fritz Lang, F. W. Murnau, Erich von Stroheim)
- kino włoskie: neorealizm (Vittorio de Sica, Roberto Rossellini, Luchino Visconti)

- film dźwiękowy vs. film niemy: "obraz dźwiękowy jest mniej giętki niż obraz wizualny (...) musiało to prowadzić montaż w stronę realizmu, eliminując coraz wyraźniej zarówno ekspresyjność plastyczną, jak i symboliczne współzależności między obrazami"
- Orson Welles, William Wyler
- bardziej realistyczna niż brak głębi
- wymaga bardziej czynnej postawy widza niż montaż analityczny
- przywraca wieloznaczność i wielość interpretacji
- montaż wewnątrzkadrowy, montaż wewnątrzjęciowy

„Ta rapsodyczność, odróżniająca najwyraźniej powieść nową od starsze, jest zarazem cechą, która sprawia w nowej powieści najbardziej filmowe wrażenie. Brak ciągłości fabuły i prowadzenia scen, nagłość myśli i nastrojów, względność i niekonsekwencja miar czasu u Prousta i Joyce'a, Dos Passosa i Wirginii Wolf przypomina cięcia, przestony i interpolacje filmu”

Czytanie filmu

Andriej Tarkowski

- Stalker jako ikona
- Andriej Rublow

- Panny z Wilka — podróż w zaświaty

Dziękuję za uwagę!
Będę wdzięczny za pytania i komentarze!

1. André Bazin, Ewolucja języka filmu, przeł. Bolestaw Michałek, w: Audiowizualność w kulturze, red. Jadwiga Bocheńska et alii, Warszawa 1996.
2. Siergiej Eisenstein, Wybór pism, przeł. Leo Hochberg i inni, Warszawa 1959.
3. Arnold Hauser, Społeczna historia literatury i sztuki, przeł. Janina Ruszczycówna, Warszawa 1974.
4. Seweryn Kuśmierczyk, Zagubieni w drodze. Film fabularny jako obraz doświadczenia wewnętrznego, Warszawa 1999.
5. Jerzy Płużewski, Historia filmu, Warszawa 2010.